

ПРАВОВІ МІФИ ТА МІФОЛОГЕМИ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено визначенню місця правових міфів та аналізу конструювання міфологем у системі юриспруденції. Розглянуто відповідність правових міфів основним критеріям наукового знання. Зроблено висновок, що хоча правові міфи суперечать раціональному та обґрунтованому розвитку юридичного знання, їхню присутність у системі юридичної науки заперечити неможливо. Розглянуто та охарактеризовано такі основні міфологеми юридичної науки: образ права як продукту діяльності держави, міфологема європейського правового порядку, міфологема правової держави, міфологема прав людини. Було встановлено, що, враховуючи нетотожність юридичної науки та юриспруденції, існування правових міфів у сферах юридичного знання є нормальним станом його розвитку, а тому подібне знання про право повинно бути раціоналізованим та переведеним у площину використання наукового методу.

Ключові слова: правові міфи, правові міфологеми, юридичне знання, юридична наука, юриспруденція.

ПРАВОВЫЕ МИФЫ И МИФОЛОГЕМЫ В ЮРИСПРУДЕНЦИИ

Аннотация. Статья посвящена определению места правовых мифов и анализу конструирования мифологем в системе юриспруденции. Рассмотрено соответствие правовых мифов основным критериям научного знания. Сделан вывод, что правовые мифы противоречат рациональному и обоснованному развитию юридического знания, но их присутствие в системе юридической науки отрицать невозможно. Рассмотрены и охарактеризованы основные мифологеми юридической науки: образ права как продукта деятельности государства, мифологема европейского правового порядка, мифологема правового государства, мифологема прав человека. Было установлено, что ввиду нетождественности юридической науки и юриспруденции существование правовых мифов в сферах юридического знания является нормальным состоянием его развития, а поэтому подобное знание о праве должно быть рационализированным и переведенным в плоскость использования научного метода.

Ключевые слова: правовые мифы, мифологеми, юридическое знание, юридическая наука, юриспруденция.

Yulia V. Tishchenko

Department of General Theoretical Jurisprudence
National University "Odessa Law Academy"
Odessa, Ukraine

LEGAL MYTHS AND MYTHOLOGEMES OF JURISPRUDENCE

Abstract. *The article is devoted to the determination of the place of legal myths and analysis of mythologemes designing in the system of jurisprudence. The correspondence of legal myths to the basic criteria of scientific knowledge is considered. It was concluded, that despite the legal myths are run counter to rational and reasonable development of legal knowledge, their presence in the system of legal science is impossible to deny. The main mythologemes of legal science such as the human rights mythologeme, the mythologeme of the European law and order, the mythologeme of the law-based state was considered and characterized. Taking into account the non-identity of legal science and jurisprudence we can say, that existence of legal myths in the spheres of legal knowledge is a normal state of its development, and therefore such knowledge should be rationalized and transfer into the area of scientific method.*

Keywords: legal myth, mythologemes, legal knowledge, legal science, jurisprudence.

ВСТУП

Однією із характерних рис правового міфу є те, що він виступає частиною одночасно об'єктивного і суб'єктивного світу, елементом навколишньої соціальної реальності і засобом її пояснення та інтерпретації. Це актуалізує питання розгляду правового міфу не тільки як феномену правової реальності, а й як частини юридичного знання – системи юриспруденції.

Філософія права та загальнотеоретична юриспруденція в цілому залишають проблематику правових міфів на узбіччі наукового дискурсу. Причина полягає в тому, що визнання існування правових міфів у науковому юридичному знанні підриває фундаментальні основи впевненості у правильності та адекватності висновків юридичної науки та суперечить усталеній традиції розгляду юриспруденції як суто раціональної системи, яка повинна відповідати всім критеріям науковості. Це обумовлює мету статті – констатувати наявність та визначити місце правових міфів і міфологем у системі юриспруденції.

Для визначення місця правового міфу в структурі юридичного знання необхідно визначитися із самим поняттям юридичного знання. Незважаючи на простоту та очевидність цього визначення, його зміст і до сьогодні викликає досить багато суперечок. Зокрема, можна виділити деякі фундаментальні питання, на які ми спробуємо відповісти в межах цієї статті:

- як співвідносяться між собою поняття «юридичне знання», «юридична наука» та «юриспруденція»;
- які критерії науковості юридичного знання;
- чи може юридичне знання містити в собі елементи міфів.

Питанням буття міфу в сучасному праві присвячені дослідження здебільшого у сфері юридичної антропології: А. І. Ковлера, О. О. Пучкова, В. В. Завальнюка [1–3]. У той же час актуалізуються наукові дослідження міфологічних аспектів сучасного права, на чому акцентують увагу такі дослідники, як В. А. Бачинін, С. І. Максимов, В. П. Малахов, Ю. М. Оборотов, О. І. Овчинников, А. В. Поляков та ін. [4–11].

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Окреслена наукова проблема лежить у площині принципів, підходів і методів не-класичної та постнекласичної парадигм юриспруденції. Серед них слід виділити:

- принцип плюралізму;
- принцип взаємодоповнення раціонального та нераціонального;
- принцип інтерсуб'єктності;
- принцип міждисциплінарності.

Зазначені принципи окреслюють систему підходів, серед яких слід назвати феноменологічний підхід, який уможливив розкриття змісту правового міфу і його характерних рис, та антропологічний підхід, який дозволив виявити особистісний вимір правового міфу. Серед філософських методів важливе значення має діалектичний метод, який дозволив охарактеризувати правовий міф як єдність раціонального та нераціонального, об'єктивного і суб'єктивного в його змісті та розвитку.

Був проведений аналіз накопичених теоретичних знань стосовно основних понять юридичної науки, що дало можливість окреслити те, яким чином вони між собою співвідносяться та наскільки виправданим у їхньому контексті є існування міфів та міфологем. Дослідження інших науковців у цій сфері дозволили зібрати та узагальнити основні міфологеми, притаманні сучасній юридичній науці, виділити їхні основні ознаки та охарактеризувати принципи їхнього виникнення та проникнення в юридичну науку.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

2.1. Співвідношення понять «юридичне знання», «юридична наука» та «юриспруденція»

Серед означених понять найширшим за обсягом є юриспруденція, що підтверджується кількома факторами. По-перше, як справедливо підкреслює М. М. Азаркін, в юриспруденцію входять не тільки власне знання про право і державу, але також і практична діяльність юристів, навички застосування правових норм [12]. По-друге, юриспруденція розглядається як невід'ємна частина правової культури будь-якого суспільства. Це означає, що при осягненні її змісту та структури повинні враховуватися особливості всіх правових культур.

Фундаментальна відмінність між поняттями «юридична наука» та «юриспруденція» полягає в тому, що юриспруденція є сферою не тільки наукового, а й позанаукового знання, що, втім, не виключає її зі сфери раціонального досліджен-

ня. Як стверджує Ю. М. Оборотов, «перехід від терміна “юридична наука” до терміна “юриспруденція” пояснюється появою в правовій сфері таких галузей знання, які складно констатуються як наукові. Зокрема, це відноситься до таких дослідних напрямів і юридичних дисциплін, як філософія права, антропологія права, правова герменевтика, юридична психологія, канонічне право тощо. Проблема подолання юриспруденцією надлишкової раціональності, вихід до досягнень сфери нераціонального, ірраціонального і навіть надраціонального пов’язаний з наповненням професійної юридичної діяльності духовним змістом і, що особливо значимо, вірою в право, його дієвістю, соціальною та особистісною цінністю» [9]. Справді, визнання того, що право не є сферою виключно раціонального, важливо як з точки зору методології юриспруденції, так і з точки зору сприйняття правових міфів. Крім того, поняття «юриспруденція» охоплює також сферу юридичної практики та юридичної освіти.

Одна з ключових ідей сучасної філософії права полягає в тому, що право в широкому значенні слова не можна розглядати виключно як раціональну конструкцію, побудовану на принципах логіки, – така властивість може бути визнана лише за позитивним правом. Інші ж форми буття права, перш за все правосвідомість, значною мірою позараціональні. Як зазначає О. І. Овчинников, неklasична теорія пізнання, в якій мислення розглядається насамперед як процес смислоутворення або розуміння, об’єднуючий різні види пізнання – чуттєве, інтуїтивне і раціональне, – більш адекватна природі інтелектуальної діяльності у сфері права [10].

Складова юриспруденції, яка виходить за межі юридичної науки, охоплюється поняттям юридичного знання. Більш складним є співвідношення понять «юридичне знання» і «юридична наука». Знання, як зазначає А. Ю. Цофнас, може трактуватися в широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні – це весь зміст свідомості, який передбачає можливість його опису, тобто вираження зовні. У вузькому ж розумінні знання визначається як такий зміст свідомості, який відповідає таким характеристикам, як обґрунтованість, раціональність, експліцитність, загальнозначущість, референціальність, валентність і рефлексивність (докладно ці та інші властивості наукового знання описані А. Ю. Цофнасом) [13]. Більше того, співвідношення між цими ознаками визначається суворою кон’юнкцією, тобто відсутність хоча б одного з них не дозволяє визначати знання у вузькому значенні. Іншими словами, у вузькому значенні знання постає як наукове знання [14].

Думається, що сенс розмежування знання в широкому і вузькому розуміннях виправданий і з точки зору розгляду змісту понять «юридичне знання» і «юридична наука». Зокрема, саме поняття «юридичне знання» спирається на широке трактування змісту свідомості, оскільки дозволяє включати в себе не тільки строго обґрунтовані наукові концепції, але й те, що називають передумовним знанням, неявним знанням, особистісним знанням, фоновим знанням і т. д. Особливо активно всі ці поняття використовуються в герменевтиці права, де активно обговорюються питання можливості виходу пізнання права за межі раціональної інтер-

претації правової реальності [15]. Більше того, сучасна гносеологія згодна прийняти твердження про те, що будь-які, навіть найбільш обґрунтовані і строгі наукові теорії та концепції, тісно пов'язані з усім тим пластом неусвідомлюваного, нерационального, що лежить за межами наукового мислення [16]. Іншими словами, як говорив Л. Вітгенштейн: «На дні будь-якого знання лежить віра» [17].

Зовсім інакша ситуація з науковим знанням або юридичною наукою. Юридична наука належить до циклу суспільних наук та відповідає всім критеріям науковості знання, тому поняття «юридична наука» слід розуміти як тотожне поняттю «юридичне наукове знання».

Розглянувши, таким чином, відмінності між юриспруденцією, юридичним знанням та юридичною наукою, можна прийти до висновку, що юридична наука є найвужчим у цих поняттях, оскільки вона являє собою систему знання, відповідного певним критеріям. У свою чергу, юриспруденція охоплює юридичне знання, юридичну науку, юридичну практику та юридичну освіту.

2.2. Критерії науковості юридичного знання

У контексті вищезазначеного найбільш важливим є питання відповідності правових міфів критеріям науковості юридичного знання. Ми можемо виділити такі ознаки, що дозволяють стверджувати про науковість того чи іншого знання:

1. Обґрунтованість. Ця ознака виражається насамперед у тому, що таке знання вибудовується на підставі елементів дійсності, іменованих фактами. Як уже зазначалося, правовий міф може як мати, так і не мати зв'язку з фактами, це не є його істотною властивістю. Деякі правові міфи є специфічною інтерпретацією фактів правового життя (демократія є єдиною можливою формою організації суспільного життя), деякі свідомо йдуть проти фактів правового життя (держава є єдиним джерелом права). Таким чином, обґрунтованість не є обов'язковою ознакою правового міфу.

2. Раціональність. Очевидно, міфи, у тому числі і правові, не піддаються абсолютній раціоналізації, оскільки це руйнує їхню сакральну сутність. Правові міфи не обов'язково повинні бути узгоджені між собою. Крім того, вони можуть суперечити один одному й одночасно існувати в колективному несвідомому (міф про пряму дію Конституції і міф про недосконалість чинної Конституції). Правові міфи нерациональні, оскільки не підлягають критичному осмисленню.

3. Експліцитність. Відповідно до цієї ознаки наукове знання має виражатися зовні в об'єктивній формі. Жодне знання (у тому числі і ненаукове) не може йменуватися знанням, якщо воно не підлягає об'єктивованому виразу зовні. Правові міфи також існують в об'єктивній формі.

4. Загальнозначущість. Стосовно наукового знання ця характеристика означає, що воно може використовуватись в усіх наукових ситуаціях, де воно придатне. Це також властиве і правовим міфам: вони досить широко використовуються для інтерпретації вже наявного знання, чим і пояснюється їх присутність у юридичній науці.

5. Референціальність. Знання завжди повинно відноситись до певного референту і бути залежним від нього. Інакше кажучи, не існує «знання ні про що». Це означає, що будь-яке знання підлягає інтерпретації. Правові міфи завжди референціальні, беззмстовних міфів не існує.

6. Валентність. Повинна існувати можливість визначити будь-яке знання як істинне або хибне (з цього випливає, що ознака валентності об'єднує принцип верифікації та фальсифікації наукового знання). У даному випадку йдеться про те, що правовому міфу (як і будь-якому іншому) валентність неможливо приписати в принципі – він і не правдивий, і не хибний, міфологічне знання завжди лежить поза цими критеріями.

Отже, правовий міф володіє ознаками експліцитності, загальнозначущості та референціальності, що характеризують його як форму наукового знання. Разом з тим інші, не менш важливі ознаки (обґрунтованість, раціональність, валентність) властиві йому лише частково або невластиві взагалі. З цього випливає, що правові міфи не можуть бути визнані науковим знанням, а тому вони не повинні бути складовою юридичної науки.

2.3. Елементи міфів у юридичному знанні

Хоча юридична наука і не повинна містити міфів, це не означає, що вона їх не містить. Аналіз сучасних наукових пошуків у сфері правознавства та державознавства свідчить, що досить часто ті чи інші наукові висновки виявляються заснованими на міфах. Саме тому завдання загальнотеоретичної юриспруденції та філософії права полягає в тому, щоб раціоналізувати подібне знання про право, перевести його в площину використання наукового методу. Інакше кажучи, тут проявляється властивість рефлексивності правового міфу: будь-яке знання повинно передбачати знання про себе самого. Тобто, навіть якщо правовий міф не володіє всіма необхідними властивостями наукового знання, цілком може існувати наукове знання про сам правовий міф.

Слід погодитися з В. П. Малаховим, що суспільна наука не може до кінця відсторонитися від міфології, бо ця наука вивчає людську реальність, тобто ті смисли, якими матеріальний світ наділяється самою людиною, її думками, цілепокладаннями та діями [6]. Ця теза веде до висновку, що міф є цілком природним явищем у суспільних науках, зокрема в юридичних. У цьому сенсі міфологічними основами володіє не тільки саме право, а й думка про нього, адже вона завжди орієнтована не на об'єктивні закони, а на конвенціональні судження.

Продовжуючи цю думку, автор пише, що наука будується на основі понятійного апарату, філософія – категоріального, а міфологія – ідейно-образного [6]. Такий підхід дозволяє констатувати, що наявність міфологізованих наукових конструкцій у правознавстві є показником його кризи, адже образність й ідеологія стають засобами пізнання тільки тоді, коли наукова методологія не може пояснити

ти правові процеси. Серед основних міфів правової теорії дослідник називає такі (пропонуючи також і відповідні, часто дивовижно екстремальні, шляхи деміфологізації цих конструкцій):

- про правову державу;
- про суверенітет;
- про громадянське суспільство;
- про правосуддя;
- про права людини;
- про правові цінності та ін.

Потужність впливу міфів правової теорії на свідомість юристів-науковців нерідко помітна «неозброєним оком». Наприклад, у юридичній літературі зустрічаються ніяк не аргументовані і не підкріплені жодними доказами твердження, що Конституція України є застарілою і не відповідає сучасній політико-правовій ситуації [18]. Усе більш міфологізованими стають дослідження правової держави, яка поступово перетворюється зі стрункої юридичної концепції в овіяний легендами образ з претензіями на чудодійність.

Ще одним міфом юридичної науки, який сьогодні поступово розвінчується, є образ права як продукту діяльності держави. Держава уособлює силу, в руках якої знаходиться потужний інструмент примусу – право. Руйнування цього міфу й осмислення ідеї правового плюралізму багатьма сприймається як крах самої конструкції державності, адже якщо держава втрачає свою монополію на право, то вона втрачає силу і владу [19].

Утім позиція В. П. Малахова не позбавлена суперечностей. Спочатку він констатує природність міфів для юридичної науки, цим самим фактично оголошуючи їх складовою частиною наукового юридичного знання, після чого він здійснює спроби обґрунтування необхідності їхнього розвінчання та раціоналізації. Складається думка, що для вирішення цієї дилеми слід спочатку визначити, в якій формі існують правові міфи в юридичній науці.

Насамперед потрібно констатувати, що форма буття правових міфів в юридичній науці істотно відрізняється від форми їх існування в інших блоках правової реальності. Якщо в законодавстві, правосвідомості, юридичній практиці тощо міфологічний елемент досить органічно вписується в інститути та конструкції (що не тільки зумовлює їхню дієвість, а й закріплює їхні основи, зміцнює їх за допомогою ірраціоналізації, сакралізації, символізації), то для юридичної науки це неприйнятно. Саме тому правові міфи в юридичній науці представлені опосередковано, оскільки їхнє безпосереднє вираження зовні легко виявляється і зазнає критики.

Сутність феномену *правового міфу* як однієї із форм існування права дозволяє надати йому категоріального статусу та визначити як особливий феномен, що існує на раціональному та чуттєвому рівнях правосвідомості, виражає ціннісні або антиціннісні правові установки і спрямований на легітимацію правових явищ, інститутів і процесів.

Формування міфологем у юридичній науці є наслідком того, що правове мислення в рамках його неklasичної інтерпретації розглядається як процес смислоутворення або розуміння, що поєднує різні види пізнання – чуттєве, інтуїтивне і раціональне. На думку О. І. Овчинникова, саме такий підхід до правового мислення більш адекватно відображає специфіку пізнання права [10]. З цим твердженням можна погодитися, проте слід підкреслити, що навіть визнання нераціональних підстав правового мислення, наукова інтерпретація юридичних феноменів повинні відповідати ознаці обґрунтованості.

Таким чином, *правова міфологема* може бути представлена як особлива форма юридичного знання, що претендує на науковість, яка містить у собі некритичну інтерпретацію правового міфу і засновану на ній теоретичну юридичну конструкцію.

На основі цього визначення можна охарактеризувати структуру правової міфологеми, а також визначити її місце в юридичній науці. Правова міфологема повинна включати в себе власне смисловий центр (певний правовий міф) і безпосередньо ту юридичну теоретичну конструкцію, яка інтерпретується через цей правовий міф чи базується на ньому, виступаючи його продовженням. А тому є сенс розглядати міфологеми юридичної науки як метафори, в яких поєднуються бажане і дійсне у функціонуванні правової системи.

Слід також підкреслити, що побудова правових міфологем не є справою тільки сьогоdnішнього дня: у радянській правовій науці широко розповсюдженими були такі поняття, як буржуазний правовий порядок, соціалістична законність тощо, які мали яскраво виражене ідеологічне забарвлення. Утім ідеологізація юридичної науки відбувається і сьогодні. Так, Ю. М. Оборотов, використовуючи концепцію апології права, стверджує, що «загрозами для апології права в сучасному суспільстві стають ті способи розвитку правових систем, які донедавна складали сам зміст цієї апології, – раціоналізація та міфологізація правової сфери. Зрозуміло, що право не може обійтися як без одного, так і без другого. Але на прикладі правового розвитку України можна помітити прояви цих загроз. Обрана в Україні стратегія правової політики на всезагальне використання законодавчого права та кодифікації, у поєднанні з міфами про народовладдя, правову державу, пряму дію закону та низкою інших, вже призвела до падіння рівня легітимності правової системи. До того ж легковажне ставлення в ЗМІ і політиці до такого фундаментального акта, як Конституція України, по суті, підвело соціум до антиконституційного емоційного стану» [20]. Ця думка дозволяє оцінити вплив ідеологічних конструкцій не тільки на юриспруденцію в цілому, а й на юридичну науку.

Важливою є й інша властивість міфологем – їхня ціннісна спрямованість. Вважається, що ціннісний підхід до права сам по собі можливий у науковому юридичному дискурсі. Унаслідок цього постає питання, де саме пролягає межа між використанням ціннісного підходу до права і побудовою міфологем.

За логікою А. А. Козловського, право може містити не тільки цінності, а й антицінності. Особливо чітко це проявляється в таких випадках:

- прийняття неправових законів, нормативних актів, що суперечать правам людини;
- свідоме невикористання чинною владою права для реалізації справедливості;
- опирання на принципи стабільності та авторитету закону, що перешкоджає здійсненню необхідних змін;
- надлишкове регулювання соціальних відносин, яке шкодить соціальному розвитку [21].

На думку Ю. М. Оборотова, такі антиціннісні форми несвободи та свавілля постають як сутності категорії неправа. Неправо – це правове втілення несвободи, пов'язане з використанням актуалізованої волі для досягнення індивідуальних та загальносоціальних цілей. Неправо неминуче демонструє обмеження свободи та свою далекість від всезагальної волі та всезагального права [8].

Це свідчить про те, що правова міфологема оминає увагою та відходить від питання первісної оцінки права. А отже, можна стверджувати, що основою правової міфологеми може бути не тільки правова цінність, а й протилежна їй антицінність як певна смислова конструкція, що лежить за межами суспільного уявлення про правомірне і неправомірне, допустиме і недопустиме та сутнісно окреслюється категорією неправа. Яскравим прикладом такої правової міфологеми є теоретичні обґрунтування рішень у тоталітарних державах (наприклад, Нюрнберзькі закони в нацистській Німеччині), при яких відбувається свідомо чи несвідомо підміна цінності антицінністю. Інакше кажучи, радикальне протиставлення несумісних концептів разом із їхнім парадоксальним поєднанням є однією з ознак міфологем. Правові міфи внутрішньо суперечливі, а тому правові міфологеми використовуються для того, щоб приховати цю суперечливість, логічно її обґрунтувати або навіть визнати характерною рисою того чи іншого юридичного явища.

Ще одна поширена правова міфологема – правова держава – є складеною міфологемою, що включає декілька міфологем нижчого порядку: безальтернативності буття громадянського суспільства у правовій державі, верховенства права, можливості дії права без державного примусу, поєднання професіоналізму і демократизму в державному управлінні та ін.

Дуже часто побудова правових міфологем зумовлена привнесенням у правову науку нових ідей, що обов'язково веде до міфологізації або й фетишизації, а це безпосередньо пов'язано зі способом оцінки правової реальності та бажаного права. Хрестоматійним прикладом такого підходу є міфологема європейського правового порядку / європейського правового простору [22], яка сьогодні все більшою мірою стає ключовою метафорою в справі пропаганди інтеграції в європейське співтовариство. У цій міфологемі яскраво виявляється її основна ознака: абсолютизація однієї цінності веде до знецінення всіх її різновидів. Наприклад,

якщо міфологізується європейський правовий порядок, то будь-який інший правовий порядок сприймається як неприйнятний і нецінний. Так, у ліберально орієнтованій юридичній науці будь-який правопорядок, що вибудовується на відмінних від вироблених європейською юриспруденцією засадах, постає якщо не в негативному світлі як тоталітарний або релігійно-фундаменталістський, то щонайменше як недосконалий і менш розвинений.

Але побудова правових міфологем відбувається не тільки за принципом протиставлення цінності і антицінності. Це лише один із можливих шляхів їх формування, який не виключає інші, наприклад символічний шлях. В. П. Малахов характеризує його зміст таким чином: спочатку видиме наділяється значенням і символізується, а потім це символізоване повертається як приховане значення явища, втілення його сенсу. Таким чином, між початковим і символізованим явищами проявляється зв'язок, у якому наслідок стає причиною, а причина – наслідком [6]. Загальна ідея цього підходу досить проста: міфологема формується шляхом підміни змісту поняття його символом.

Саме символічним шляхом формується, наприклад, міфологема про права людини. Без сумніву, права людини є невід'ємним елементом сучасного правового життя, вони багато в чому визначають той вигляд правової реальності, який відповідає сучасній епосі. Недарма сучасне право часто йменують правом прав людини, іноді спостерігається повне ототожнення права і прав людини: «Право [...] і є права людини, які існують у зв'язку з правовими відносинами, нормами права, з правовими текстами суб'єктів права, суспільства і держави» [11].

Однак з точки зору уявлень про наукове знання багато положень теорії прав людини є міфологізованими, зокрема, вони не відповідають такій ознаці наукового знання, як раціональність. Як уже зазначалось, під раціональністю наукового знання розуміється його логічна обґрунтованість, а також зв'язок одних груп знання з іншими. Що стосується прав людини, ця раціональність часто замінена гаслами та ідеологізованими конструкціями. Наприклад, саме слово «право» в контексті прав людини застосовується у значенні, що не відповідає його змісту, адже суб'єктивне право в сучасній літературі розглядається як міра можливої поведінки особи. Але варто зробити застереження, що категорія можливого виходить за межі нормативних систем, якою є право, оскільки перебуває у площині вітальних (алетичних) моделей буття. У людини може існувати можливість пограбувати банк, але у неї, очевидно, немає такого права. Понад те антиподом можливої поведінки є неможлива поведінка, а зовсім не належна поведінка, яка традиційно пов'язується з юридичним обов'язком. На нашу думку, коректніше говорити про те, що суб'єктивне право – це міра легітимізованої поведінки особи.

Незалежно від використаного слова (міра дозволеної поведінки, міра легітимізованої поведінки, міра можливої поведінки тощо) залишається відкритим питання відповідності поняття прав людини категоріальному апарату загально-теоретичної юриспруденції, адже поняття суб'єктивного права виявляється не-

придатним для прав людини, оскільки змістовно вони несумісні. Якщо суб'єктивне право – це міра дозволеної поведінки, то воно спочатку передбачає певне санкціонування, ця міра кимось дозволяється, що в корені суперечить сучасним уявленням про те, що права людини ніким не встановлюються, а виступають проявом людської природи, тому вони й називаються природними. Однак цим проблема не обмежується. Якщо суб'єктивне право розглядати як міру поведінки, то виявляється, що права людини існують поза поведінкою, оскільки такі природні права людини, як право на життя, власність, свободу віросповідання та інші, не можна пов'язати з поведінкою.

Таким чином, термінологічний апарат, пов'язаний з категорією суб'єктивного права, виявляється непридатним для прав людини. Права людини іноді виводять за межі суб'єктивних прав, окреслюючи їх простором свободи людини. За висловом О. А. Лукашевої, «права людини – це найбільш зрима державно-правова форма об'єктивації конкретно-історичних ступенів свободи» [23]. Тут відбувається перехід від ідеї суб'єктивного права до ідеї свободи при з'ясуванні змісту прав людини. Саме на цьому етапі відбувається підміна ідеї символом: права людини стають свободою, а свобода – правами людини, хоча змістовно це зовсім різні поняття, що лежать у різних площинах знання. Ідея права пов'язана з ідеєю свободи, а ідея свободи, у свою чергу, пов'язана з ідеєю прав людини, як це переконливо показує, наприклад, В. С. Нерсесянц [24]. Однак це не означає, що ідея прав людини безпосередньо може ототожнюватися з ідеєю права як такого.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищезазначене, автором сформовані такі висновки. Хоча правові міфи та правові міфологеми не володіють усіма ознаками наукового знання, а отже, суперечать раціональному та обґрунтованому розвитку юридичного знання та не повинні бути складовою юридичної науки, їхня присутність у юридичній науці очевидна та незаперечна. А тому сучасній юриспруденції слід відмовитися від розгляду юридичної науки як винятково раціональної сфери. Принциповим є розгляд наукового знання як прагнення до пошуку закономірностей і законів навколишньої реальності, навіть коли її оточує світ міфологізованих конструкцій, далеких від критеріїв наукового знання. Будь-яке знання повинно передбачати знання про себе самого.

Оскільки юриспруденція є найширшим поняттям, що охоплює юридичне знання, юридичну науку, юридичну практику та юридичну освіту, доцільніше говорити про міфологеми саме юриспруденції. Існування правових міфів та міфологем в юриспруденції, але за межами юридичної науки, є виправданим та відображає багатогранність юридичного знання. Навіть якщо правовий міф і не володіє всіма необхідними властивостями наукового знання, цілком може існувати наукове знання про сам правовий міф, а тому завдання загальнотеоретичної юриспруденції та філософії права полягає в тому, щоб раціоналізувати подібне

знання про право та перевести його в площину використання наукового методу. Це дозволить вийти за межі наукової раціональності та залучати до логічного поля ширшу сферу знань про право та державу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Ковлер А. И. Антропология права / А. И. Ковлер. – Москва : Норма, 2002. – 480 с.
- [2] Пучков О. А. Антропологическое постижение права : монография / О. А. Пучков. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. юрид. акад., 1999. – 383 с.
- [3] Завальнюк В. В. Антропологічне осягнення правової реальності: юриспруденція на перетині епох : монографія / В. В. Завальнюк. – Одеса : Юрид. літ., 2012. – 206 с.
- [4] Бачинин В. А. Неправо (негативное право) как категория и социальная реалья / В. А. Бачинин // Государство и право. – 2001. – № 5. – С. 14–20.
- [5] Максимов С. И. Классическая и неклассическая модели осмысления правовой реальности в контексте коммуникативной парадигмы права / С. И. Максимов // Изв. вузов. Правоведение. – 2014. – № 6. – С. 41–54.
- [6] Малахов В. П. Мифы современной общеправовой теории : монография / В. П. Малахов. – Москва : Юнити-Дана : Закон и право, 2013. – 151 с.
- [7] Оборотов Ю. Загальнотеоретична юриспруденція як сучасна теорія держави і права / Ю. Оборотов // Право України. – 2013. – № 9. – С. 103–116.
- [8] Оборотов Ю. М. Неправо / Ю. М. Оборотов // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 2 : Філософія права. – Харків, 2017. – С. 513–516.
- [9] Оборотов Ю. М. Філософія права і методологія юриспруденції / Ю. М. Оборотов // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. I. – С. 41–43.
- [10] Овчинников А. И. Правовое мышление: теоретико-методологический анализ : монография / А. И. Овчинников. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростов. ун-та, 2003. – 344 с.
- [11] Поляков А. В. Коммуникативно-феноменологическая концепция права / А. В. Поляков // Неклассическая философия права: вопросы и ответы. – Харьков : [б. и.], 2013. – С. 94–126.
- [12] Азаркин Н. М. Всеобщая история юриспруденции : курс лекций / Н. М. Азаркин. – Москва : Юрид. лит., 2003. – 608 с.
- [13] Цофнас А. Ю. Теория систем и теория познания : монография / А. Ю. Цофнас. – Одесса : Астропринт, 1999. – 308 с.
- [14] Цофнас А. Ю. Гносеология : учеб. пособие / А. Ю. Цофнас. – Изд. 2-е, испр. – Одесса : Наука и техника, 2011. – 248 с.
- [15] Дудченко В. В. Герменевтика права: розвиток юриспруденції : навч. посіб. / В. В. Дудченко, М. Р. Аракелян, В. В. Завальнюк. – Одеса : Фенікс, 2014. – 184 с.
- [16] Van Benthem J. Where is logic going, and should it? / J. Van Benthem // Topoi. – 2006. – Vol. 25, No. 1–2. – P. 117–122.
- [17] Витгенштейн Л. Философские исследования / Л. Витгенштейн ; пер. с нем. Л. Добросельского. – Москва : Астрель, 2011. – 347 с.
- [18] Шемшученко Ю. С. Наукові засади конституційної реформи в Україні (за матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 26 червня 2013 року) / Ю. С. Шемшученко // Вісн. Нац. акад. наук України. – 2013. – № 8. – С. 15–20.

- [19] Алексеев С. С. Крушение права. Полемические заметки / С. С. Алексеев. – Екатеринбург : Ин-т част. права, 2009. – 32 с.
- [20] Оборотов Ю. Н. Апология права / Ю. Н. Оборотов // Правове життя сучасної України : тези доп. сучас. Міжнар. конф. проф.-викл. та аспірант. складу Одес. нац. юрид. акад. (11–12 квіт. 2010 р.). – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 71–74.
- [21] Козловський А. А. Право як пізнання. Вступ до гносеології права : монографія / А. А. Козловський. – Чернівці: Рута, 1999. – 295 с.
- [22] Гнатівський М. М. Європейський правовий простір: концепція та сучасні проблеми : монографія / М. М. Гнатівський. – Київ : Промені, 2005. – 224 с.
- [23] Права человека и процессы глобализации современного мира / [отв. ред.: Е. А. Лукашева]. – Москва : Норма, 2007. – 464 с.
- [24] Нерсесянц В. С. Философия права : учебник / В. С. Нерсесянц. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Норма : ИНФРА-М, 2011. – 848 с.

REFERENCES

- [1] Kovler, A. I. (2002). *Anthropology of law*. Moscow: NORMA.
- [2] Puchkov, O. A. (1999). *Anthropological comprehension of law*. Ekaterinburg: Publishing House of the Ural State Law Academy.
- [3] Zavalniuk, V. V. (2012). *Anthropological comprehension of legal reality: jurisprudence at the intersection of epochs*. Odessa: Yurydychna Literatura.
- [4] Bachinin, V. A. (2001). Not law (negative law) as a category and social reality. *State and Law*, 5, 14–20.
- [5] Maksimov, S. I. (2014). Classical and non-classical models of comprehension of legal reality in the context of the communicative paradigm of law. *Jurisprudence*, 6, 41–54.
- [6] Malakhov, V. (2013). *Myths of modern general law theory*. Moscow: Uniti-Dana, Zakon i Pravo.
- [7] Oborotov, Y. (2013). General theoretical jurisprudence as a modern theory of state and law / Y. Turnov // *Law of Ukraine*, 9, 103–116.
- [8] Oborotov, Yu. (2017). Not law. In S. I. Maksimov (Ed.), *Great Ukrainian law encyclopedia. Vol. 2: Philosophy of law* (pp. 513–516). Kharkiv: Pravo.
- [9] Oborotov, Yu. (2003). Philosophy of law and methodology of jurisprudence. *Problems of the Philosophy of Law*, 1, 41–43.
- [10] Ovchinnikov, A. (2003). *Legal thinking: theoretical and methodological analysis*. Rostov-on-Don: Publishing House of Rostov University.
- [11] Polyakov, A. (2013). Communicative-phenomenological concept of law. In A. V. Stovba (Ed.), *Nonclassical philosophy of law: questions and answers* (pp. 94–126). Kharkiv: Without Publishing.
- [12] Azarkin, N. (2003). *General history of law*. Moscow: Yuridicheskaya Literatura.
- [13] Tsophnas, A. (1999). *Theory of systems and the theory of knowledge*. Odessa: Astroprint.
- [14] Tsophnas, A. (2011). *Epistemology*. Odessa: Nauka i Tekhnika.
- [15] Dudchenko, V., Arakelyan, M. & Zavalnyuk, V. (2014). *Hermeneutics of law: development of jurisprudence*. Odessa: Phoenix.
- [16] Van Benthem, J. (2006). Where is logic going, and should it? *Topoi*, 25(1–2), 117–122.
- [17] Wittgenstein, L. (2011). *Philosophical studies*. Moscow: AST: Astrel.
- [18] Shemshuchenko, Yu. (2013). Scientific fundamentals of constitutional reform in Ukraine (based on the materials of the scientific report at the session of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine, June 26, 2013). *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 8, 15–20.

- [19] Alekseev, S. (2009). *Crash right. Polemic notes*. Yekaterinburg: Institute of Private Law.
- [20] Oborotov, Yu. (2010). The apology of law. In *Legal life of modern Ukraine* (pp. 71–74). Odessa: Phoenix.
- [21] Kozlovsky, A. (1999). *Law as knowledge. Introduction to gnoseology of law*. Chernivtsi: Ruta.
- [22] Gnatovsky, M. (2005). *European legal space: concept and modern issues*. Kyiv: Promeni.
- [23] Lukasheva, E. (Ed.) (2007). *Human rights and the processes of globalization of the modern world*. Moscow: Norma.
- [24] Nersesyants, V. (2011). *Philosophy of law*. Moscow: Norma, INFRA-M.

Юлія Валеріївна Тищенко

Кандидат юридичних наук, доцент
Кафедра загальнотеоретичної юриспруденції
Національний університет «Одеська юридична академія»
270089, вул. Піонерська, 9, Одеса, Україна

Юлия Валериевна Тищенко

Кандидат юридических наук, доцент
Кафедра общетеоретической юриспруденции
Национальный университет «Одесская юридическая академия»
270089, ул. Пионерская, 9, Одесса, Украина

Yulia V. Tishchenko

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Department of General Theoretical Jurisprudence
National University "Odessa Law Academy"
270089, 9 Pionerska Str., Odessa, Ukraine

Рекомендоване цитування: Тищенко Ю. В. Правові міфи та міфологеми в юриспруденції / Ю. В. Тищенко // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2018. – Т. 25, №2. – С. 27–40.

Suggested Citation: Tishchenko, Y. V. (2018). Legal Myths And Mythologues In Jurisprudence. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 25(2), 27–40.

Стаття надійшла / Submitted: 26/03/2018
Доопрацьовано / Revised: 30/04/2018
Схвалено до друку / Accepted: 15/06/2018